

שלח תשפ"ב: מאסר בהלכה

במדבר פרשת שלח פרק טו

- (לב) וַיִּהְיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקֹּשֶׁשׁ עֲצִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט:
(לג) וַיִּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמְצָאִים אֹתוֹ מִקֹּשֶׁשׁ עֲצִים אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֵל כָּל הָעֵדָה:
(לד) וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ בְּמִשְׁמַר פִּי לֹא פָרַשׁ מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ: ס

רש"י במדבר פרשת שלח פרק טו

(לד) כי לא פרש מה יעשה לו - לא היו יודעים באיזו מיתה ימות, אבל יודעים היו שהמחללג שבת במיתה:

ויקרא פרשת אמור פרק כד

- (י) וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן אִישׁ מִצְרַיִם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְצְוּ בְּמַחְנֵה בֶן הַיִּשְׂרָאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי:
(יא) וַיִּקַּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיִּקְלַל וַיִּבְיֹאוּ אֹתוֹ אֶל מֹשֶׁה וְשֵׁם אָמוֹ שְׁלֹמִית בַּת דְּבָרִי לְמִטָּה דָּן:
(יב) וַיִּנְיְחוּהוּ בְּמִשְׁמַר לְפָרֵשׁ לָהֶם עַל פִּי יִקְנוֹק: פ

רש"י ויקרא פרשת אמור פרק כד

(יב) ויניחוהו - לבדו, ולא הניחו מקושש עמו, ששניהם היו בפרק אחד. ויודעים היוי שהמקושש במיתה, שנאמר (שמות לא יד) מחלליה מות יומת אבל לא פורש להם באיזו מיתה, לכך נאמר (במדבר טו לד) כי לא פורש מה יעשה לו. אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם, שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עח עמוד א

משנה. המכה את חברו, בין באבן בין באגרופ, ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה, ולאחר מכאן הכביד ומת - חייב. רבי נחמיה אומר: פטור, שרגלים לדבר.
גמרא. תנו רבנן: את זו דרש רבי נחמיה ואם יקום והתהלך בחוץ

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עח עמוד ב

על משענתו ונקה המכה וכי תעלה על דעתך שזה מהלך בשוק וזה נהרג? אלא: זה שאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה, ולאחר כך הכביד ומת, שהוא פטור. ורבנן האי ונקה המכה מאי דרשי ביה? - מלמד שחובשין אותו. ורבי נחמיה חבישה מנא ליה? - יליף ממקושש. - ורבנן נמי, לילפי ממקושש! - מקושש בר קטלא הוא, ומשה לא הוה ידע קטליה במאי. לאפוקי האי, דלא ידעינן אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא הוא. - ורבי נחמיה? - יליף ממגדף, דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא, וחבשוהו. - ורבנן: מגדף הוראת שעה היתה. כדתניא: יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר אמחלליה מות יומת, אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג שנאמר בכי לא פרש וגו'. אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש להם על פי ה' שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו.

רש"י מסכת סנהדרין דף עח עמוד ב

ורבנן האי ונקה המכה מלמד שחובשין אותו - אם אמדוהו למיתה חובשין את המכה שלא יברח עד שנראה אם ימות אם לאו, להכי אתי ונקה המכה דמשמע לכשיקום ונקה, מכלל דעד השתא חבוש הוא.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צא עמוד א

משנה - וכן מי שהבטיחוהו להוציאו מבית האסורים, והחולה והזקן שהן יכולין לאכול כזית - שוחטין עליהן.

גמ' - אמר רבה בר הונא אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא בית האסורין דנכרים, אבל בית האסורין דישאל - שוחטין בפני עצמו, כיון דאבטחינהו - מפיק ליה, דכתיב אשארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב

רש"י מסכת פסחים דף צא עמוד א

בית האסורין של ישראל - כגון לכופו להוציא אשה פסולה, או לשלם ממון, אי נמי כדתניא (כתובות לג, ב): אם יקום והתהלך בחוץ כו' וכי תעלה על דעתך זה מהלך בשוק וזה נהרג, אלא מלמד שחובשין אותו עד שנראה מה תהא עליו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלט ס"ד

(יא) ג [ג] ב ה' ג' } אין דנין. הגה: ולכן אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש ו' כדי שלא יברח, וכל שכן שאסור להלקותו (יב) דהוי (יג) בכלל דין; (יד) ואם יברח, אין עלינו כלום (ב"י סוף סימן רס"ג בשם שבולי הלקט)

שו"ת שבות יעקב חלק א סימן יד

ומהני טעמי שכתבתי הוריתי ג"כ באחד שהיה רוצה לברוח ולעגן את אשתו לחבשו ביו' השבת אף שלא נעל' ממנו /ממני/ מ"ש הב"י בא"ח ס"ס רס"ג וז"ל שאלה לרב שרירא גאון מי שעבר עבירה בשבת או בחול ולא נזכר אלא בשבת ומתיראין שלא יברח למוצאי שבת יכניסו לבית הסוהר או ילקוהו בשב' והשיב אין מלקין ואין מכניסין לבית הסוהר בי"ט וכ"ש בשבת דהני מילי דינא אינן ואין דנין בי"ט ושבת ואם ברח אין עלינו כלום עכ"ל והובא ג"כ בש"ע סי' של"ט סעי' ד' לפסק הלכה מ"מ כיון שכבר כתבתי דמשום עגונא מותר לדון בשבת היכי דהוי כשעת הסכנה וזו ג"כ כשעת הסכנה דמיא מלבד שעיקר תשובה זו דרב שרירא לא בריר' כל כך דאף שאין עונשין שום עונש בשב' וי"ט מדאוריית' וכמ"ש הרמ"ב פכ"ד מה' שבת ע"ש ובתשו' אמונת שמואל סי"ד מ"מ הא מציינו להדיל בקרא פ' שלח לך ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים ויניחו אותו במשמר ודרשינן בגמרא דסנהדרין דף מ"א המוצאים אותו מקושש שהתרו בו ועדיין הוא מקושש משמע פשטא דקרא שהניחו אותו מיד במשמר אף ביום השבת כיון שעכ"פ אין עונשין אותו רק לחבשו ולענשו אחר השבת ומה שכתב דהוי דינא ואין דנין בי"ט ושבת הא עיקר דינא דאסור/דאסור/ בשבת וי"ט הוא רק גזירת חכמים שמא יכתוב פסק דין וזה אפשר לא שייך בחבישה בעלמא עד שיצא דינו אחר שבת וכן ראיתי שהאריך מחותני המפורסם מהר"ר דוד אפנהיים בתשובה בספרו נשאל דוד יע"ד/יע"ש/ אך מי ימלא לבו לחלוק על דברי הגאון בלי כאיה/ראיה/ ברורה ואין משיבין את הארי וכו' אך במקום צורך כי האי ודאי אף הגאון מוד' כנ"ל ה"ק יעקב:

שו"ת הרא"ש כלל סח סימן י

ועל הדבר האחר אשר נסתפקו בו חכמי ברגש אם יהא רשאי שום יהודי מוציא שטר חוב על יהודי אחר לתפוס גופו בכח אותו שטר חוב אע"פ שיהיה כתוב בשטר שם המלוה. דבר ברור הוא שאם אין ללוה ממון לפרוע לא יתפוס המלוה גופו של לווה וישתעבד בו או ימכרנו בשביל חובו. דדוקא בשביל גנבה הוא נמכר דכתיב ואם אין לו ונמכר בגנבתו ודרשו חז"ל (קדושין יח) בגנבתו ולא בכפילו בגנבתו ולא בזממו וה"ה =והוא הדין= בגנבתו ולא בחובו, ואפי' אם שעבד גופו לכך אין השעבוד חל על גופו. דאם שעבד גופו למכרו כעבד אין שעבוד זה חל דאין עבד עברי נוהג בזמן הזה. וגם המלוה עצמו אינו יכול להשתעבד בגופו וכ"ש ליסרו עד שיפרע לו אינו רשאי, דתנן האומר סמא את עיני קטע את ידי שבר את רגלי חייב ע"מ לפטור חייב, וא"כ למה יתפשהו להשתעבד בו אינו רשאי ליסרו אינו רשאי, וכל זה בחוב שמלוה אדם לחברו אבל במס המלך נהגו הקהלות לתפוס כל מי שאינו פורע מס המלך ודינא דמלכותא דינא. נאם הכותב אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל.

[מה ששאלת: שטר שקיבל עליו הלוה לאסור גופו עד שיפרע אם שטר זה קיים (את) [אם] התנאי הוא לאסור בבית הסוהר של כותים לכתחלה אין למסור חבירו בידי כותים לאסרו בידם, אע"פ שאדם יוכל להתנות ולמחול על צער גופו.

כדמוכה בפ' החובל (צג), דתנן האומר סמא את עיני קטע את ידי שבר את רגלי חייב על מנת לפטור חייב, קרע כסותי שבר כדי חייב על מנת לפטור פטור, וקאמר מ"ש = מאי שנא = רישא ומ"ש = ומאי שנא = סיפא, רבי אושעיה אומר משום פגם משפחה רב אומר משום שאין אדם מוחל על ראשי אברים שלו ורבי יוחנן אומר יש לאו שהוא כהן ויש הן שהוא כלאו, והלכה כרבי יוחנן דתניא כוותיה. אלמא שאדם יכול להתנות ולמחול על ראשי אברים שלו ה"מ = הני מילי = לפטור מתשלומין אבל לכתחלה אין התנאי מועיל שיהא מותר לכוף גוף חברו ולעשות לו שום צער בגופו. נאם הכותב אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל].

שו"ת הריב"ש סימן תפד

אושקה. לרבי יצחק אליטנסי י"א.

שאלה ראובן שלוח משמעון ונתחייב לו בקנין בכל תוקף בתפישת הגוף. ועוד שעבד עצמו ליתן מטלטלין בני חורין לחק אלפארד"א /שם מלך ספרד/. וחק זה הוא נהוג במלכות ארגון שאם אין לו מטלטלין בני חורין שהוא נתפש בגופו. ועתה שמעון המלוה תבע חובו מראובן הלוה ונמצא שאין לו. בקש שיהיה הלוה נתפש בגופו כפי החיוב שנתחייב לו. והלוה טוען שאינו מן הדין שיהיה נתפש בגופו. כי לא מצינו זה בדין תורה שיהיה אדם מישראל נתפש בגופו על שום שעבד. ושאלת הדין עם מי,

תשובה הדין עם ראובן הלוה שאין אדם יכול לשעבד עצמו ולהתנות להיות נתפש בגופו ... ומה שטען שמעון המלוה בזה דדינא דמלכותא דינא, אינו ענין לזה כלל. שאין דינא דמלכותא ואף לא דינא דמלכא שיהיה אדם נתפש בעד הלוואה אלא באלפרד"א לבד הוא המנהג והדין. ואם זה התנה להתחייב בהלוואתו כפי החק ההוא מדין תורתנו אין תנאי זה מועיל. והרא"ש מטולטול"ה ז"ל כתב כן בתשובת שאלה אפילו התנה על עצמו שיתפוס המלוה את גופו. וכתב לו זה בשטר אינו מועיל. ואינו יכול לאסרו ולא להשתעבד בו. ע"כ.

והאמת כי בעירנו זאת נוהגין הדיינים לתפוש הלוה בגופו כשנתחייב כן והוא מצד תקנת הקהל. ועוד תקנו הקהל שאף בלא חיוב יתפש כל אדם על כל תביעה שיתבעוהו, או יתן ערבים על התביעה הנקרא קיום ב"ד. ואני רציתי למחות בידם על התקנה ההיא באשר היא שלא כדין תורתנו. ואמרו לי כי זו תקנת השוק מפני הרמאין. ושלא לנעול דלת בפני לוויין. והנחתים על מנהגם.

ומכל מקום אפשר לומר שאם הלוה מוחזק שיש לו מטלטלין ומבריהו, אפשר לבית דין לכופו ולאסרו גם להכותו בגופו ואם לא נתחייב בזה בפ"י. דהיינו דאמרינן בכתובות בפ' הכותב (פ"ו) אמר ליה רב כהנא לרב פפא לדידך דאמרת פריעת בעל חוב מצוה, אמר לא ניחא לי למעבד האי מצוה, מאי, אמר ליה תנינא, במה דברים אמורים במצות לא תעשה. אבל במצות עשה, כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה. לולב ואינו נוטל. מכין אותו עד שתצא נפשו. ואע"ג דלא קיי"ל כרב פפא אלא כרב הונא בריה דרב יהושע דפליג עליה בפרק גט פשוט (קע"ד) ולית ליה פריעת בעל חוב מצוה. היינו דלית ליה כרב פפא דס"ל שעבודא לאו דאורייתא ופריעת בעל חוב מצוה בלחוד. אלא סבר רב הונא בריה דרב יהושע שעבודא דאורייתא וב"ד יורדין לנכסיו מדינא 1 ופריעת בעל חוב לאו מצוה בלחוד היא. אבל לכ"ע בפריעת בעל חוב מצוה איכא. ואי אמר לא בעינא למעבד מצוה, וא"א לב"ד לירד לנכסיו, בודאי מכין אותו עד שתצא נפשו. וזהו שהרב אלפסי ז"ל הביאה להא דרב פפא בפרק הכותב, אע"פ שפסק כרב הונא בריה דרב יהושע בפ' גט פשוט. וכיון שאפשר לב"ד להכותו כדי שיקיים מצוה זו, גם כן אפשר להם לאסרו. כדאמר' בפרק ואלו מגלחין (ט"ז) מנא לן דכפיתין ואסרינן ועבדינן הרדפה, דכתיב /עזרא ז' כ"ו/ הן למות הן לשרושי הן לענוש נכסין ולאסורין.

אבל אם הלוה עני ואין לו מה לשלם הדבר ברור שאסור לתפשו בגופו ולענות נפשו ואף אם נתחייב בזה בשטר והיה התנאי מועיל מן הדין. שהרי אפילו לעבור לפניו כדי לביישו אסור. כדאמרינן בפרק איזהו נשך (ע"ה): מנין לנושה בחברו מנה ויודע בו שאין לו, שאסור לעבור לפניו, תלמוד לומר לא תהיה לו כנושה. ואיך יהיו ב"ד נזקקין לסייעו בדבר האסור. וכ"ש שאין התנאי מועיל בכיוצא בזה, כמו שכתבתי למעלה. ואיני רואה שום צד אחר שיהיה מן הדין לתפסו בגופו כיון שאין לו מה לשלם. אלא אם כן נשבע לשים עצמו בבית הסהר ושלא לצאת משם עד יפרע חובו. וזהו כעין אושטגי"ש שבענין זה תופסין אותו בגופו כמו שנשבע כדי שיקיים שבועתו 2.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות גביית מלוה סימן צז

סעיף טו

ז מב] יש מי שאומר שאין שליח בית דין אסור ליכנס לביתו למשכנו, {כח} אלא לו' [במשכנו כ] להיות בטוח ממעותיו, ולא הגיע זמן הפרעון. אבל כשהגיע זמן הפרעון ובא לגבות חובו, וזה אינו רוצה לפרועו, והוא בחזקה שיש לו מטלטלין ומבריהם, שליח בית דין נכנס לביתו למשכנו, ויפרע לזה חובו, מג] <ד> שפריעת בע"ח מצוה, ומכין אותו עד שתצא נפשו כדי לקיימה. מד] {כט} ג {אבל >ה' <לז'} אין כופין אותו יט' {להשכיר עצמו ולא לעשות שום מלאכה כדי לפרוע. מה] ואפילו התנה על עצמו שיתפוש המלוה את גופו, וכתב לו זה בשטר, אינו מועיל, <ו> ואינו יכול לא לאסרו ולא להשתעבד בו. הגה: ח כ' {ודוקא שאין לו לשלם. אבל אם יש לו, ואינו רוצה לשלם, מו] יג' ב"ד חובשין אותו והיו מכין אותו עד שתצא נפשו מז] וכופין אותו לשלם (ד"ע באגודה פ' כל כתבי וריב"ש סי' תפ"ד וכמ"ש הטור). מח] וי"א דאפי' אם אין לו לשלם, אם נשבע להיות חבוש עד שישלם, צריך לקיים שבועתו (ריב"ש סי' תפ"ד). ועיין לקמן סוף הסימן.

פתחי תשובה חושן משפט סימן צז

(ו) ואינו יכול לא לאסרו כו'. עיין בפלפולא חריפתא פרק איזהו נשך [ב"מ פ"ה] סי' ל"ח [אות ב'] בהא דאיתא התם [שם ס"ח ע"א], והאידנא דקא כתבי הכי, קנינא מיניה ושהינא כמה עידינן והדר חכרה מיניה, שפיר דמי, כדי שלא תנעול כו', כתב וז"ל, מכאן נ"ל ראייה, שראוי לתקן תקנות לפריעת בעל חוב מה שהוא שלא מן הדין, כמו לתפוס גופו בתפיסה וכיוצא בזה, ואע"פ שהוא חוב דעיסקא וכיוצא בזה שיש למלוה בזה ריוח, אפ"ה שייך טעמא כדי שלא תנעול דלת כדאשכחן הכא כו' כנ"ל, ע"ש. ובתומים סקי"ג כתב וז"ל, ובזמננו פשט המנהג שחובשין ללוה כשאין לו לשלם ואין מוחה, ואולי הכל בחזקת שמבריהם נכסים, וצ"ע כי אין להם על מה שיסמוכו, עכ"ל. ועיין בעטרת צבי מענין תקנות בורח:

שו"ת הריטב"א סימן קנט

לדרוקה. שאלתם, הסכימו הקהל יצ"ו ויהיה בעזרם והתקינו תקנה על יצחק בר אברהם מדרו ועל אברהם בן יוסף בן פלאס שנמצאו בבית הכנסת הנה בדרוקה בלילה בעוד שישנים הקהל על מטותיהם, והתחילו לשבר דלתות ההיכל אשר בתוכו ס"ת כדי לגנוב הכסף שעליהן, ושמו אותם במשמר וברחו שניהם מן המשמר, וסדרו תקנה עליהם כמו שתראה. ועוד התקינו תקנה על אורו וצבח [ונסים ויוסף] ואמם ג'מילה שלא ידורו בכאן בדרוקה זמן ידוע, והלכו ונשתמדו, ועכשו באה אם אברהם בר יוסף בן פלאס לב"ד ואמרה בבקשה מכס /מכס/ הבו לכם עצה כדי שלא ישתמד בני אברהם מפני (שגרשתם) [שגרשתם] אותו מן העיר הזאת על אודות התפיסה שברח ממנה, כי הוא מזומן לקבל עליו כל עונשין וקנסות שתגזרו עליו ובלבד שיכנס בתוך הקהל הנז' שבדרוקה, וחמלו עליו מפני כבודכם ומפני כבוד אביו כי הוא רוחץ כל המתים שבקהל הנז' דרך גמילות חסדים, ואני מילדת לבנות ישראל ומזומנת לכל כבוד הנשים, ועתה עשו למען המקום ית' ולמענכם ולא למעני, וראו אם יש מקום לדברי עשו אתי ברכה וכדי שלא יתפתה לע"ז הוא ואחיו אחריו כמו שאירע לג'מילה אלמנת אברהם מדרו ובניה נסים ויוסף ואורו וצבח בנותיה שתקנו עליהם תקנה הקהל הקדוש שבדרוקה וגרשו אותם מן הקהל הנז' ולא רצו לקבלם תוך הזמן הנז' כדי לייסרם במיני יסורין אחרים ונשתמדו כולם. ועתה כיון שמתבייש בני אברהם הנז' ורוצה לחזור בתשובה שלמה אל תדחו אותו רק תקרבו אותו תחת כנפי חסדכם.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פא עמוד ב

משנה. ההורג נפש שלא בעדים - מכניסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו גלחם צר ומים לחץ.

גמרא. מנא ידעינן? - אמר רב: בעדות מיוחדת. ושמואל אמר: שלא בהתראה. ורב חסדא אמר אבימי: כגון דאיתכחוש בבדיקות, ולא איתכחוש בחקירות. כדתנן: מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים.
ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ. מאי שנא הכא דקתני נותנין לו לחם צר ומים לחץ, ומאי שנא התם דקתני מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת? - אמר רב ששת: אידי ואידי נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו, והדר מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת.